Ionel APOSTOLATU
Universitatea „Dunărea de Jos" din Galați

CONSIDERAȚII PRIVIND HIPERCORECTITUDINEA LEXICALĂ

1. Hipercorectitudinea – considerații generale [1]

Hipercorectitudinea a fost definită adesea ca un tip de abatere lingvistică *sui generis* ce constă în aplicarea mecanică a unei analogii [2] sau a unei reguli lingvistice valabile în alte situații. Puternic marcată de factorii psiho-sociali ai comunicării, hipercorectitudinea se datorează, în esență, preocupării conştiente a vorbitorilor de a se conforma normelor limbii literare [3], fiind, până la un punct, o hipertrofiere a simțului său lingvistic, respectiv o supralicitare a competenței sale idiomatice, ca reacție la teama, mai mult sau mai puțin justificată, de a nu greşi sau a nu se exprima suficient de corect ori de „elegant" într-o situație de comunicare determinată.

În legătură cu denumirea fenomenului de care ne ocupăm, trebuie spus din capul locului că bibliografia problemei înregistrează o terminologie destul de bogată, *hipercorectitudine* fiind doar unul dintre termenii utilizați de-a lungul timpului, paralel cu care circulă (sau au circulat) în literatura de specialitate şi termeni ca *hiperurbanism*, *hiperdialect(al)ism*, *regresiuni* şi *false regresiuni*, *forme hipercorecte*, *pronunțări hipercorecte*, *hiperliterarizări*, *hiperzel* etc. [4], referindu-se, în general, la aceleaşi categorii de fapte lingvistice, dar având o arie de acoperire mai mult sau mai puțin restrânsă (întrucât se referă doar la anumite aspecte, particulare, ale fenomenului). O critică argumentată a acestor termeni a fost făcută de Theodor Hristea, autorul optând hotărât în favoarea termenului de *hipercorectitudine*: „Dintre toate denumirile care se folosesc (şi care s-ar mai putea propune), termenul de « hipercorectitudine » ni se pare cel mai potrivit, întrucât el poate acoperi orice greşeli datorate preocupărilor conştiente ale subiectelor vorbitoare de a scrie şi de a vorbi corect, adică literar" (Hristea, *Probleme*, p. 277-278).

În ceea ce priveşte mecanismul care stă la baza tuturor fenomenelor de hipercorectitudine, indiferent ce forme ar îmbrăca şi indiferent ce termen am adopta pentru a le numi, acesta este, fără nicio îndoială, analogia.

În legătură cu condițiile de manifestare a hipercorectitudinii este important de remarcat că, dincolo de orientarea generală pe care „simțul sistemului", ca ansamblu de posibilități, i-o oferă, vorbitorul acționează întotdeauna sub presiunea normei, a unei „norme-model" spre care tinde. Ca şi în cazul extinderii analogice, şi aici avem a face cu intervenția factorului psihic, în sensul în care vorbitorii conştientizează existența normei şi a caracterului ei social [5]. Aşadar, putem vorbi nu numai de un simț al limbii înțelese ca sistem, ci şi de un *simț al normei,* ca formă de presiune extrasistemică. Or, dacă una din cauzele care duc la crearea de forme hipercorecte este tocmai „teama de a nu greşi", aceasta dovedeşte că vorbitorul (posesor, de regulă, al mai multor „norme") manifestă o preocupare permanentă față de propria-i exprimare, acționând în mod conştient în încercarea de a accede la o normă-țintă, care, de regulă, dar nu în mod necesar, este *norma literară*, mai strict codificată şi al cărei prestigiu „instituționalizat" îi conferă o forță coercitivă mult mai mare [6]. Faptul că nu stăpâneşte în totalitate această normă îl determină să recurgă la raționamente de ordin analogic, încercând să stabileacă punctele comune şi să elimine diferențele dintre norma sa şi norma în care încearcă să pătrundă [7]. Aplicând, uneori mecanic, raționamentul prin analogie (în baza unor

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

modele furnizate de memorie), „aspirantul" ajunge la rezultate neconforme cu realitățile din acea normă, dar care corespund unor „intuiții" ale sale asupra aspectului general al acesteia.

2. Hipercorectitudinea lexicală

De regulă, cei care s-au ocupat de definirea şi descrierea fenomenului hipercorectitudinii s-au oprit mai mult asupra aspectelor fonetice (eventual cu reflexe în planul scrierii), mai puțin asupra celor gramaticale şi foarte puțin (sau chiar deloc) asupra faptelor lexicale ce pot fi puse pe seama acestui fenomen [8]. Ignorarea nivelului lexical ca posibil teren de manifestare a hipercorectitudinii pare, la prima vedere, curioasă, măcar dacă ne gândim că, în majoritatea cazurilor, unitatea-suport a hipercorectitudinilor fonetice, gramaticale (mai ales morfologice) şi grafice este chiar cuvântul. Pe de altă parte însă, în orice tip de hipercorectitudine vorbitorul tinde spre realizarea unor norme lingvistice prin adecvarea la un anumit model. Or, modelarea analogică în cazul hipercorectitudinii vizează, de cele mai multe ori, structura fonetică sau / şi gramaticală a cuvântului. De aceea, situațiile de **hipercorectitudine propriu-zis lexicală** sunt destul de rare şi au în vedere, mai ales, interpretarea greşită a normelor de formare a cuvintelor (în special ale derivării şi compunerii).

Un exemplu în acest sens este forma (neliterară!) *antecameră*, în loc de *anticameră*. Substantivul *anticameră* „cameră de aşteptare la intrarea într-un birou, într-un cabinet" reprezintă, în limba română, un calc parțial de structură morfematică, după it. *anticamera* (cf. şi fr. *antichambre*). Majoritatea vorbitorilor (nespecialişti) văd însă în acest cuvânt o creație românească, mai exact un derivat cu prefix, şi asta deoarece forma sa internă este suficient de transparentă, încât să permită o analiză morfematică de tipul *cameră* + pref. *anti-*. Ceea ce contrariază însă în acest „pseudoderivat" este chiar prezența, în structura sa, a prefixului neologic *anti-*, pe care vorbitorii sunt obişnuiți să-l găsească în formații (substantivale sau adjectivale) în care aportul său semantic implică ideea de opoziție („împotriva", „contra", „opus"), precum în exemple de tipul: *antialcoolic* „care este împotriva abuzului de alcool", *antialergic* „contra stărilor alergice", *antiderapant* „contra derapării şi patinării autovehiculelor, împotriva alunecării schiurilor lateral sau înapoi", *antifraudă* „împotriva fraudei", *antidrog* „care este împotriva drogurilor", *antidogmatic* „care respinge dogmatismul", *antiotoman* „împotriva otomanilor" etc. Or, substantivul *anticameră* nu înseamnă, în niciun caz, „împotriva camerei". În schimb, vorbitorii au asociat – până la un punct, corect – înțelesul acestui substantiv cu semnificația unui alt prefix neologic (cu care, de altfel, prefixul *anti-* se află în relație de paronimie), respectiv cu prefixul *ante-*, al cărui aport semantic este ideea de anterioritate („înainte", „în față", „anterior"), ca în exemplele: *antedată* „dată anterioară celei considerate ca prezentă sau anterioară unei date reale", *antedeviz* „evaluare scrisă prealabilă a costului unei construcții proiectate", *antepune* „a pune înainte", *antevorbitor* „persoană care a vorbit, într-o adunare publică, înaintea altor persoane", *antebelic* „de dinaintea unui război". Aici intervine şi o asociere de tipul etimologiei populare. Astfel, de vreme ce *anticamera* este o „cameră de aşteptare", respectiv o încăpere amplasată „înaintea" unui birou, cabinet etc. [9], atunci, „logic" ar fi ca acest cuvânt să se fi format nu cu prefixul *anti-*, ci cu paronimul său, *ante-*. Ca urmare, numeroşi vorbitori rostesc (şi scriu, în acelaşi timp) *antecameră*, fiind convinşi că respectă una dintre condițiile de „bună formare" a unui cuvânt prin mijloace interne, şi anume condiția existenței relației semantice dintre baza de derivare şi afix, ceea ce permite, totodată, şi o corelare a sensului derivatului cu semnificația elementelor sale structurale (baza de derivare + derivativ):

*În **antecamera** unui cabinet ginecologic aşteptau mai multe paciente* (www.allinfo.ro) [10].
*Stancu duce Steaua în **antecamera** Europa League* (www.bzi.ro).
*Bulgaria va cere în noiembrie să intre în **antecamera** euro* (www.revistanet.ro).

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

Atragem atenţia că, în limba română, există, ca termen tehnic, şi substantivul *antecameră*, având însă un sens cu totul diferit de paronimul său *anticameră*, şi anume „compartiment al camerei de combustie a unui motor în care se injectează combustibilul şi începe arderea; cameră de precombustie" (cf. *MDN*, s.v. *antecameră*; termenul este înregistrat şi în *DOOM* 2):

Firma Wartisila Diesel propune utilizarea unei camere de ardere cu ***antecameră****, din următoarele considerente: aprinderea amestecului gaz-aer în antecameră se realizează cu injecţia pilot...* (http://facultate.regielive.ro).

Interesant este însă faptul că şi acest termen se află în relaţie etimologică cu it. *anticamera* (eventual şi cu fr. *antichambre*), ceea ce înseamnă că aici avem a face fie cu un calc total [11], fie, mai curând, tot cu o formă hipercorectă, acceptată însă de limba literară.

Prin urmare, apariţia formei *antecameră* cu sensul „anticameră" este rezultatul unei atitudini hipercorecte, constând într-o falsă interpretare a structurii morfematice a substantivului *anticameră*, şi încadrarea, prin sens, a acestuia în categoria cuvintelor formate cu prefixul neologic *ante-*. La aceasta a contribuit, desigur, analogia cu cele câteva zeci de derivate cu acest prefix analizabile în limba română (cf. *FCLR. Prefixele*, p. 47-50). Pe de altă parte, modificarea formei *anticameră* în *antecameră* se explică, aşa cum am precizat deja, şi prin etimologie populară, sensul termenului contribuind decisiv la remodelarea formei.

Conform unei reguli ce respectă principiul fonetic de la baza ortografiei limbii române, în derivatele cu prefixe de la baze care încep cu aceeaşi consoană în care se termină prefixul se scrie cu literă dublă (= consoane duble, care se pronunţă amândouă; cf. *DOOM* 2, p. XLIX-L). În această categorie se găsesc derivate ca: *înnoda, înnopta, înnegri; interregional, interrasial, interregn; transsiberian, transsaharian, transsexual; posttonic, posttotalitar, posttraumatic* etc.

O situaţie aparte prezintă verbele româneşti (şi derivatele lor) *înota* şi *îneca*. Primul dintre ele continuă lat. pop. *innotare* (lat. clas. *innatare* „a pătrunde înot în...", „a înota în..."), ceea ce presupune o bază lat. **notāre*, în loc de *natare* „a înota" (cf. *CDDE*, s.v. *înnota*; Ciorănescu, *DER*, s.v. *înota*). De altfel, în textele vechi este atestată şi forma *nuta*, care continuă direct lat. **notāre* [12].

Cel de-al doilea verb, *îneca*, este creat pe teren românesc prin derivare cu prefixul *în-* de la vechea bază *neca* „a sufoca, a omorî fără vărsare de sânge; a strangula, a sugruma", moştenită din latină (lat. *nĕcāre* „a ucide, a omorî, a sufoca") şi atestată în textele din secolul al XVI-lea (cf. Densusianu, *ILR*, II, p. 226).

Iniţial, atât *înota*, cât şi *îneca* (împreună cu derivatele lor), erau scrise cu literă dublă, deci *înnota*, *înneca*, aşa cum, de altfel, sunt înregistrate şi în primele noastre dicţionare.

Menţionăm că verbele *înota* şi *îneca*, ca şi derivatele lor, apar notate cu dublu *n* încă în primul dicţionar al limbii române (*Dictionarium valachico-latinum*, ~ 1650): *ennek, ennekumė, enneketurė; ennot, ennotat, ennotish* „înotând" (cf. *DVL*, p. 307). Aceeaşi notaţie etimologică întâlnim şi în dicţionarele de mai târziu: în dicţionarul lui Ioan Bobb (tom. I, 1822): *innec, innecare, innecat, innecume; innot, innotare, innotatoriu, innotatoare* (Bobb, *Dicţionar*, I, p. 548, 550); în *Lexiconul budan* (1825): *innecàciosu, innecu, are; innotare, innotàtoriu, innotu* (p. 307-308); în primul dicţionar academic al limbii române (vol. II, 1876): *innecare, innecatiosu, innecatoriu, innecatu, innecu; innotare, innotatoriu, innotatu, innotu* (Laurian – Massim, *DLR*, II, p. 74-75); în dicţionarul etimologic al lui Alexandru Cihac (vol. I, 1870): *innec, innecare, innecat, innecăcios, innecăciune, innecător, innecătură; innot, innotare, innotat, innotător, innotătură* (Cihac, *Dictionnaire*, p. 127-128); în dicţionarul etimologic al lui Candrea şi Densusianu (1907-1914): *înneca, înnecător, înnecăciosînnecătură, înnecăciune; înnota, înnotătură, înnotiş* (*CDDE*, p. 208, 214). Deja în dicţionarele de la începutul secolului XX, cele două verbe, împreună cu familia lor lexicală, apar notate cu un singur *n*, ca „normă lexicală", formele cu dublu *n* fiind notate eventual doar ca variante (uneori chiar în paranteză). Aşa procedează, de pildă, Sextil

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

Puşcariu în dicţionarul său etimologic din 1905: *înec (înnec); înot (înnot)* (Puşcariu, *EW*, p. 72, 75), sau H. Tiktin, în dicţionarul său român-german (vol. II, 1903): *înec, înecăcios, înecăciune, înecătură; înot, înota* (Tiktin, *DRG*, p. 805, 824) [13].

Odată cu pierderea sentimentului legăturii dintre aceste derivate şi bazele lor, paralel cu ieşirea din uz a acestor baze, verbele respective încep să fie scrise *înota* şi *îneca*. Scrierea cu un singur *n* este justificată de lipsa de transparenţă a vechilor grafii *înnota* şi *înneca*, în condiţiile în care nu mai poate fi identificat cuvântul primitiv începător cu această consoană la care s-a adăugat prefixul *în-*. Vechile verbe *nota* (*nuta*) şi *neca*, moştenite din latină, au dispărut din limbă, sub această formă, astfel încât derivatele lor *înota* şi *îneca* nu mai pot fi analizate, astăzi, în formula: prefixul *în-* + un cuvânt românesc care începe cu consoana *n* (cf. *înnegri* < *în-* + *negru; înnopta* < *în-* + *noapte*), plasându-se, astfel, în aceeaşi categorie cu compusele *înainte, înapoi, înalt* (cf. Hristea, *Sinteze*, p.188).

Prin urmare, în ortografia actuală a limbii române, derivatele *înota* şi *îneca* se scriu cu un singur *n*, iar practicarea vechilor grafii *înnota*, *înneca* reprezintă, astăzi, un fapt de hipercorectitudine lexicală, cu toată justificarea etimologică iniţială:

Un tânăr de 17 ani s-a ***înnecat*** *ieri, miercuri, 8 iulie a.c., în aşa-numita "baltă a morţii"* (www.ziarulorizont.ro).

Tânărul despre care se presupunea că s-ar fi ***înnecat*** *în Târnavă este bine sănătos* (www.sighisoaraonline.com).

Pentru cei interesaţi de cursurile pentru ***înnot*** *vă rugăm sunaţi la urmatorul număr ...* (www.complexdolcevita.ro).

Apa curată, peştii ***înnotau*** *lângă picioarele noastre - cam 30 de metri apa abia trece uşor peste genunchi* (amfostacolo.ro).

În aceeaşi categorie (fiind la fel de nerecomandabile) intră şi variantele grafice *înnainte, înnapoi* sau *înnalt*, rezultate, la rândul lor, din încadrarea analogică în categoria derivatelor cu prefixul *în-*, printr-o falsă analiză a structurii lor morfematice (*în-* + **nainte; în-* + **napoi; în-* + **nalt*).

Variantele *nainte, napoi, nalt*, curente în limbajul oral (dar şi în textele vechi), au caracter popular şi regional, ele existând şi în dialectele din sudul Dunării (cf. ar. *năinte*, megl. *nainti*; ar. *năpoi*, megl. *năpoi*; ar. *[a]naltu*, megl. *nalt*). Apariţia lor implică, în primul rând, o falsă analiză de tipul *în-* + **nainte, *napoi, *nalt*. Alexandru Ciorănescu, consideră, de pildă, că prezenţa lui *în-* din *înalt* s-ar explica nu atât prin lat. *in alto*, adverb folosit ca adjectiv (*in altum*; cf. *CDDE*, *DA*, s.v. *înalt*), cât „din raţiuni de fonetică sintactică, pe baza unor expresii ca *în altul* (*cerului*), *din alt*, înţelese ca *în nalt, din nalt*; ceea ce ar explica şi preferinţa pop. pentru forma *nalt*, în loc de *înalt*" (Ciorănescu, *DER*, s.v. *înalt*). O situaţie oarecum similară avem în cazul adverbul *înainte*. Lat. *ab ante*, al cărui rezultat normal, **aînte*, a trecut la *ainte*, probabil prin analogie cu alternanţa vocalică *î / i* din *cuvânt-cuvinte, mormânt-morminte* (cf. Ciorănescu, *DER*, s.v. *înainte*) [14]. *Ainte*, păstrat şi în ar., apare în textele din secolele XVI-XVII numai în compuse ca *deinte*, *(î)nainte, mainte* (< *mai ainte*), *mainainte*, *mai deinte, demainte* (cf. *FCLRV*, p. 260-261). Compunerea cu *în* este, deci, normală (cf. *împrejur, împreună, înadins* etc.) [15]. Interpretarea lui *înainte* ca *în nainte* a făcut posibilă apariţia variantei *nainte*. De o astfel de interpretare era susceptibil şi antonimul său, *înapoi* (< *în* + **apoi*, analizat ca *în* + **napoi*) [16].

Îndepărtaţi parasolarul de pe parbriz ***înnainte*** *de a porni motorul* (forum.realitatea.net).

Gândeşte-te bine ***înnainte*** *să fumezi. Gândeşte-te bine* ***înnainte*** *să prizezi. Gândeşte-te bine* ***înnainte*** *să semnezi. Gândeşte-te bine* ***înnainte*** *să votezi...* (blogs.myspace).

Alexandra Dinu vrea ***înnapoi*** *în România. Îşi ia casă în Bucureşti...* (www.showbiz-celebrity.com).

Dacă aş putea să dau timpul ***înnapoi*** *aş cere ajutor de la psiholog, psihiatru orice* (raspunsuri.rol.ro).

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

*Dacă eşti **înnalt** şi ai mâini scurte nu prea te ajută. Eu am 1,83 şi 2,32 cu mâna întinsă, un coleg de echipă are 1,71 şi 2,28 cu mâna întinsă. El nu sare nici măcar 40 cm eu sar +70, deci şi cei **înnalţi** "suferă" de detenţă* (www.numaibaschet.ro)

*L-a salvat solidaritatea ziariştilor şi insistenţele la cel mai **înnalt** nivel, chiar dacă legea UE îl proteja într-un fel* (www.ziua.net) [17].

3. Hiperurbanismele lexicale

Un punct de vedere interesant în legătură cu hipercorectitudinea lexicală găsim exprimat la Iorgu Iordan, în articolul *Hiperurbanisme lexicale* (publicat în volumul colectiv *Semantică şi semiotică*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981). Atrăgând atenţia că, în cazul hipercorectitudinii, intervine nu numai teama de a nu greşi (deci preocuparea pentru normele de corectitudine), ci şi o anumită grijă, ba chiar dorinţă de a vorbi frumos, elegant, distins, autorul consideră că un astfel de interes se manifestă mai ales în ceea ce priveşte selecţia materialului lexical, şi asta deoarece „vorbitorii sunt mai atenţi la vocabularul pe care îl folosesc ei înşişi şi partenerii lor decât la aspectul fonetic şi cel gramatical al materialului utilizat în conversaţiile curente" (Iordan, *Hiperurbanisme*, p. 311). Cum deosebirile de ordin lexical sunt mai sensibile pentru vorbitori când între ei există diferenţieri diastratice (în special după originea rurală – sau doar presupusă astfel – şi cea urbană), Iordan e de părere că faptele din domeniul vocabularului ce sunt produsul în întregime al dorinţei oamenilor de a se exprima cult sau „elevat" (acest din urmă termen fiind el însuşi un asemenea produs) ar trebui numite, mai adecvat, *hiperurbanisme* (cu atât mai mult, cu cât, în cazul lor, nu se pune problema unei exprimări „corecte", ci doar „adecvate" la un anumit tip de discurs) [18].

Termenul de *hiperurbanism* este frecvent întrebuinţat în literatura de specialitate (mai ales în filologia clasică şi în romanistică) [19], de cele mai multe ori paralel cu termenul de *hipercorectitudine*, sau chiar substituindu-l pe acesta, ceea ce lasă impresia că ambii termeni acoperă acelaşi concept. În realitate, utilizarea termenului de *hiperurbanism* prezintă atât un avantaj, cât şi un neajuns. Avantajul constă în referirea explicită pe care o face la determinările sociolingvistice ale fenomenului hipercorectitudinii, la faptul că vorbitorii conştientizează existenţa unor diferenţe lingvistice în spaţiul geografic, dar şi între straturile socio-culturale ale comunităţii lingvistice, judecând anumite fapte de limbă nu doar prin grila impusă de norma literară (cei mai mulţi ştiu doar „cum se spune", nu şi „cum trebuie să se spună"), ci şi prin prisma opoziţiei (extralingvistice) *rustic/urban* („aşa zic ţăranii" vs „aşa zic cei de la oraş"). Cât priveşte „dezavantajul", acesta se referă la pericolul de a confunda „vorbirea orăşenească" cu limba literară, şi, de aici, impresia, falsă, că, în cazul hipercorectitudinii, vorbitorii reacţionează mai mult faţă de o exprimare „rurală" sau „ţărănească" [20]. În realitate, aşa cum notează Theodor Hristea, „de cele mai multe ori nu avem de-a face cu o « urbanizare » în sensul propriu al cuvântului, ci pur şi simplu cu greşeli de limbă sau de scriere, izvorâte din teama de a nu greşi (adică de a nu se conforma normelor limbii literare)" (Hristea, *Probleme*, p. 281). În plus, dacă în cazul unor fonetisme s-ar putea vorbi de o reacţie a vorbitorilor faţă de anumite fenomene lingvistice pe care le atribuie normei „rustice", populare sau dialectale (de pildă, reacţia faţă de palatalizarea labialelor, în exemple ca *pibrit* sau *feruvimi*, pentru *chibrit* şi *heruvimi*) [21], e mai greu de invocat o astfel de reacţie în cazul unor fenomene morfologice sau sintactice (ca de pildă în situaţiile de pseudoadjectivizări: *noi-născuţi, pepeni grozavi de buni* etc.), unde nu avem a face cu o distanţare faţă de „exprimarea ne-orăşenească", ci, evident, cu efortul de a satisface normele limbii literare, cumulat cu „teama de a nu greşi" [22]. Pentru a putea păstra termenul de *hiperurbanism* trebuie, deci, să-i oferim o accepţie mai largă, care să acopere toate cazurile de hipercorectitudine lingvistică (aşa cum procedează, de pildă, Iorgu Iordan, care îl utilizează cu referire nu doar la fapte fonetice, ci şi gramaticale şi lexicale [23]) şi să trecem în

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

plan secund semnificația inițială, etimologică, întemeiată pe opoziția urban / rural (cf. Hristea, *Probleme*, p. 279-280).

Din exemplele oferite de Iordan, reiese că esența fenomenului pe care acesta îl numeşte *hiperurbanism lexical* se confundă, până la un punct, pe de o parte, cu problema excesului de neologisme, iar, pe de altă parte, cu problema adecvării cuvântului la specificul stilistic al discursului / textului [24]. Nevoia de diferențiere diastratică are ca efect „hiperurbanizarea lexicală", care, uneori, duce la încălcarea „normei socio-culturale" ce reglementează (față de norma lingvistică propriu-zisă), în plan lexical, motivația şi funcția unui cuvânt în raport cu specificul unui anumit stil sau registru de limbă (cf. Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul*, p. 85). Dintre faptele enumerate de Iordan, ce reflectă atitudinea cultistă a vorbitorilor reținem [25]:

- utilizarea excesivă a adverbului (şi adjectivului) ***suficient***, pentru *destul* sau *de ajuns*, chiar în legătură cu banale activități cotidiene, ca dormitul, mâncatul etc.:

*Bebeluşul tău mănâncă **suficient**?* (www.nou-nascuti.ro).
*A avut noroc cu Târgul Țăranului de la Piața Amzei, unde nevasta, împărțită între spital şi tarabă, a reuşit să vândă **suficientă** brânză cât să țină stâna pe picioare* (slowfoodromania.blogspot.com).
*La un moment dat venise unul lângă ele, care era **suficient** de beat încât să nu-i pese cu cine dracu' dansează* (nebuloasa.info).

- preferința pentru adjectivul ***dificil***, în loc de *greu* (în condiții foarte asemănătoare cu *suficient*):

*O familie cu situație **dificilă** va cere sprijin financiar* (www.facebook.com).
*Cât de **dificilă** este trecerea în clasa a V-a?* (www.calificativ.ro)
*Creşa, o alegere **dificilă**?* (www.mami.ro).

- ***a deceda / decedat*** pentru *a muri / mort*:

*Rămăşițele unui cuplu **decedat** în epoca războiului troian, descoperite în Turcia* (www.monitorulexpres.ro).
*Problemele la ferma din Cenei a Smithfield au apărut în urmă cu mai bine de două săptămâni când peste 7000 de porci **au decedat** în numai câteva zile* (www.gandul.info).
*În unele părți, îndeosebi în Ardeal, partea finală a predicii la înmormântare are nişte inovații, care accentuează despărțirea **decedatului** de familia sa şi de cei prezenți. Astfel, unii preoți, impresionați de popularitatea bocetelor, prin care se dialoghează cu mortul, au adoptat metoda, diversificând procedeul: preotul se transpune în locul **decedatului**, vorbeşte la persoana I singular, şi dă familiei sfaturi, îndrumări sau îşi cere iertare* (www.ziarullumina.ro).
*Atât animalele **decedate**, cât şi probele identificate la fața locului au fost ridicate de către reprezentanții D.S.V. în vederea efectuării analizelor* (2008.informatia.ro).

- pronumele personal ***dânsul***, simțit ca „mai politicos" decât *el*, este preferat de unii vorbitori dintr-un fals sentiment cultist, dar şi din dorința de a fi politicoşi [26]:

*În cadrul audierii de la Strasbourg pentru postul de Comisar pentru comerț, Catherine Ashton a pus accentul pe importanta unui comerț „liber şi just". **Dânsa** a declarat că va face tot posibilul pentru a ajunge la o concluzie în ceea ce priveşte runda de dezvoltare de la Doha* (www.europarl.europa.eu).
*Dar un adevarat politician este domnul Nastase. **Dansul** e politician, nu discut* (www.romanialibera.ro).

- ***a suporta*** pentru *a suferi*:

*... pacienta **a suportat** o intervenție de îndepărtare a ovarelor* (www.cugetliber.ro).
*Aceste schimbari sunt determinate de modificarile pe care organismul militar le **suportase** sub controlul consilierilor sovietici* (www.presamil.ro).
*Codul rutier **a suportat** din nou modificări!* (www.reno.ro).
*Predecesorul meu, Ivan Ivanovici, dupa o serie de scrisori anonime si de atacuri, care nu erau decat niste barfe la adresa sa, nu a rezistat si **a suportat** un atac de cord* (www.zdg.md).
*În prezent se creează o bază de date electronică. Potrivit generalului, pierderile **suportate** de Forțele Armate se ridică la 9 milioane oameni, iar pierderile totale **suportate** în anii de război sunt estimate de 26 milioane 600 de mii de oameni* (http://romanian.ruvr.ru).

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

- ***a solicita*** pentru *a cere*:

*Cei 24 de inspectori **au solicitat** să revină la catedră, renunțând de bunăvoie la funcții* (www.evenimentul.ro).

*Am informat direcţia şcolii şi profesorii despre acţiunile pe care vrem să le întreprindem şi le-**am solicitat** sfatul şi ajutorul* (www.youngreporters.org).

Referitor la solicitarea țăranilor privind demisia sa, Victor Dumitru a precizat că "fiecare persoană solicită ceea ce vrea" (www.infoportal.ro).

*De cîteva zile, în Piaţa Centrală, lîngă un chioşc de vânzare a ziarelor, stă maica Maria Istrate, de la Mănăstirea Moisa, comuna Boroaia (judeţul Suceava), şi **solicită** mila trecătorilor* (www.evenimentul.ro).

- ***a realiza*** pentru *a înțelege, a-şi da seama, a deveni conştient (de ceva)*:

*Economistul-sef al FMI: Europa **nu realizeaza** încă amploarea crizei* (ro.newspeg.com).

***Am realizat** că am prieteni adevărați* (ioana-magazin.blogspot.com).

*Dacă bătrânii **realizau** că sunt înşelați şi încercau să opună rezistență erau, în cel mai bun caz, ținuți cu forța pe un scaun* (www.evz.ro).

Desigur, s-ar mai putea da multe alte exemple de „hiperurbanisme lexicale", respectiv de situații în care anumite cuvinte (de regulă, neologisme) sunt preferate în locul altora, simțite ca banale sau mai puțin elegante, deci inadecvate într-un context determinat, în care preocuparea pentru exprimarea îngrijită, cultivată este predominantă. Iată numai câteva astfel de exemple:

- ***a debuta*** pentru *a începe*:

*Dedicată iubitei, "muzei" şi "luminii călăuzitoare", piesa **debutează** cu un rock progresiv şi se termină cu o atmosferă de şansonetă* (bucuresti.24fun.ro)

*Etapa **debutează** la Buzău. Gloria Buzău şi Ceahlăul Piatra-Neamț se confruntă astăzi, de la ora 13.00, în uvertura* (sic!) *etapei cu numărul 19* (www.ziare.com).

- ***a demara*** pentru *a începe*:

*Angajații de la Spații Verzi **au demarat** curățenia de toamnă* (ziaregratis.ro).

*Asociația Română de Minifotbal şi Lider Sport, începând cu data de 20 august 2009, **au demarat** înscrierile pentru Campionatul Municipal de Minifotbal pentru Amatori - Liga Bergenbier* (www.lidersport.ro/).

- ***a se derula*** pentru *a se desfăşura, a se petrece, a avea loc*:

*În perioada 8-14 decembrie 2008 **se derulează** a patra a ediție a Săptămânii de Creaționism* (mersulvremurilor.ro).

*Andra a filmat un nou videoclip: "Rămâi cu mine" - Filmările **s-au derulat** în două locații de platou şi o locație de exterior mai specială: o biserică...* (news.softpedia.com).

- ***a (-şi) adjudeca*** pentru *a câştiga*

*Cristina Hirici **şi-a adjudecat** primul set destul de uşor câştigându-l cu scorul de 11-5* (sport.muscel.ro).

*Vladimir Putin **îşi adjudecase** al doilea mandat cu o majoritate zdrobitoare* (bbc.co.uk).

- ***a servi*** pentru *a mânca / a bea*:

***Am servit** caşcaval pane cu cartofi prăjiți, respectiv aripioare picante cu cartofi gratinați la cuptor* (arashi.blosone.ro).

*Cât timp comisia s-a retras, consilierii rămaşi în sală au primit colindul celor de la Corul Filarmonicii, alături de care **au servit** şi un pahar de şampanie* (www.ziaruldemures.ro).

- ***locație*** pentru *loc, amplasament, poziție, situare*:

*Predealul este **locația** ideală unde vă invităm să vă instalați tabăra atunci când doriți să mergeți la schi sau în drumeții montane* (http://vila-select.ro).

*În curând aici veți găsi **locațiile** disponibile pentru reclama dumneavoastră* (www.promptid.ro).

3. Concluzii

Descrisă, de cele mai multe ori, doar ca un tip de abatere lingvistică, hipercorectitudinea rămâne unul dintre cele mai interesante fenomene, care pune în evidență o serie de realități ale funcționării limbajului, cum ar fi libertatea vorbitorului, care poate opta între mai multe posibilități de realizare a unui fapt de limbă, importanța analogiei în actul lingvistic,

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

intervenţia factorului conştient în gestionarea materialului lingvistic, importanţa determinărilor psiho-sociale în procesul de inovare – adoptare a unui model lingvisic etc.
„[...] hipercorectitudinea este un fenomen creator de limbă. Deşi multe dintre formele care apar astfel sunt respinse de norma literară, acest fenomen reprezintă una dintre sursele importante prin care limba obţine rezultate asupra cărora vorbitorii îşi exprimă opţiunile. Hipercorectitudinea este una dintre formele esenţiale prin care limba se află în mişcare evolutivă. Ea este un indice care dă seama de caracterul social al limbii. Importanţa ei nu stă atât în faptul că ar furniza limbii forme viabile, cât în aceea că este o formă prin care evoluţia ei se exercită" (Gafton, *Hipercorectitudinea*, p. 9).

NOTE

[1] Pentru definirea conceptului şi tipologie, vezi Hristea, *Hipercorectitudinea*, p. 171-180 şi, de asemenea, Idem, *Probleme*, p. 277-315; pentru cauzele fenomenului şi condiţiile în care se produce, ca şi pentru bibliografia problemei, vezi, mai ales, Gafton, *Hipercorectitudinea*.

[2] Adesea, fenomenul hipercorectitudinii a fost tratat chiar ca un tip de analogie nesistematică.

[3] Deşi prefixul *hiper-* înseamnă, în general, „foarte", „excesiv de", hipercorectitudinea nu este o corectitudine dusă la extrem, ci o abatere.

[4] Cf. şi fr. *hyperurbanisme, hyperdialectisme, hypercorrection* ; germ. *Hyperkorrektur, Hyperkorrektheit, Hyperkorrekte Sprachformen, Überentäusserung* ; engl. *hypercorrection, hyperurbanism, hyperforeignism, overcompensation* etc.

[5] Alexandru Gafton face observaţia că „perspectiva sociolingvistică, una dominantă, este, sub o formă sau alta, omniprezentă în toate situaţiile de hipercorectitudine, la orice nivel ar apărea fenomenul a cărui esenţă o constituie" (Gafton, *Hipercorectitudinea*, p. 59). Lingvistul ieşean atrage atenţia asupra faptului că vorbitorul nu este un participant pasiv la actul comunicării. El nu doar are capacitatea de percepţie, analiză şi producere a sunetelor, ci poate sesiza diferenţele la contactul cu o altă normă şi îşi poate orienta discursul către şi în funcţie de receptor, atunci când, în urma comparării celor două norme, se pot semnala diferenţe semnificative, care se cer estompate sau reduse.

[6] Aşa cum remarca Iorgu Iordan, corolarul acestei „temeri" legate de posibilitatea de a greşi este „voinţa de mai bine", care se poate manifesta în mai multe direcţii: „Deseori, sunt sigur că teama este aproape inexistentă, ceea ce însemnează că rămâne numai dorinţa de a vorbi corect, ba chiar frumos, elegant şi distins" (Iordan, *Hiperurbanisme*, p. 310).

[7] „După observarea destul de atentă a normei către care tinde, vorbitorul începe să construiască raţionamente bazate pe analogii pentru toate situaţiile (contextele) cu care se confruntă" (Ibid., p. 31).

[8] Theodor Hristea, de pildă, are în vedere, ca principale aspecte ale hipercorectitudinii, doar hipercorectitudinea grafică, fonetică, morfologică şi sintactică (Hristea, *Probleme*, p. 292). Nici în *DŞL* (s.v.) nu găsim oferite exemple decât pentru hipercorectitudinile de natură fonetică şi gramaticală, iar în *ELR* (s.v.), deşi se specifică faptul că hipercorectitudinea se manifestă şi în domeniul formării cuvintelor, exemplele oferite sunt puţine şi nu lipsite de ambiguităţi, aflându-se mai degrabă în sfera hipercorectitudinilor fonetice.

[9] Prin abstractizare şi generalizare, termenul *anticameră* a ajuns astăzi să însemne, între altele, şi locul unde te pregăteşti înainte, în vederea pătrunderii într-o anumită zonă de interes.

[10] Exemplele pe care le oferim în lucrare, culese, în majoritatea lor, de pe internet, păstrează particularităţile (orto)grafice originale.

[11] Ceea ce ar însemna că aici (spre deosebire de *anticameră*) prefixul *anti-* a fost „tradus" prin *ante-*.

[12] *CDDE* avansează ipoteza unui **nautare*, derivat din *nauta* „navigator, corăbier" (cf. şi Densusianu, *ILR*, II, p. 316).

[13] Interesant este că, atât la Puşcariu, dar mai ales la Tiktin, apar notate cu un singur *n* ca normă şi alte cuvinte derivate cu prefixul *în-* şi care şi astăzi sunt scrise cu literă dublă: *înădi, înebuni, înegri, înegura, înoda, înoi, înopta, înora* ş.a.

[14] *DA* consideră că *ainte* este un rezultat normal din punct de vedere fonetic; *CDDE* explică trecerea lui *î* la *i* (**aînte* > *ainte*) prin poziţia atonă pe care o avea uneori în frază (cf. it. *avanti*, prov. *avan*, fr. *avant*, cat. *abantes*).

[15] După *DA*, este însă vorba de o contaminare a lui *ainte* cu *înainte* < *in ante*.

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

[16] Desigur, fonetismele fără *î* inițial pot rezulta şi din căderea accidentală a acestui sunet, în vorbirea neglijentă, în tempo rapid sau în fonetică sintactică: „Foaie verde bob şi linte / Să jucăm sârba-nainte" (Folclor); „De la lume adunate şi-napoi la lume date" (Folclor); „Potop e-napoi şi nainte" (Bacovia); „Fii cuminte ca-nainte, nu fi prost precum ai fost" (Folclor); „Are gâtul foarte-nalt / Şi picioarele cam lungi / Dacă vrei să-i dai o floare / E cam greu la ea s-ajungi" (Folclor).

[17] Grafiile analogice *înnainte, înnapoi, înnalt* se întâlnesc şi în textele literare, începând cu secolul al XVI-lea. În *Liturghierul* lui Coresi (1570), de exemplu, apare forma *înnainte*: „[D]e ceaste puse *înnainte* şi sfințite ci/nstitele darure, Domnului să ne rugă/m (fragment reprodus după ediția *Liturghierul lui Coresi*, text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1969, p. 144). Chiar şi mai târziu, în secolului XX, putem întâlni astfel de grafii. Nicolae Iorga, de pildă, scrie în mod consecvent *înnainte, înnapoi, înnalt, înnălța, înnălțime* (vezi Nicolae Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vietii religioase a Românilor*, 1908).

[18] Cf. Toma, *LRC*, p. 138: „Căutarea cu orice preț a unor termeni « culți », « radicali » şi evitarea cuvintelor obişnuite, considerate « banale », inclusiv în contexte care nu solicită aceste exigențe, este denumită **cultism** şi reprezintă o deficiență de exprimare".

[19] În lingvistica românească, termenul a fost impus în special prin studiile lui Iorgu Iordan şi Sextil Puşcariu În lingvistica românească, termenul a fost impus în special prin studiile lui Iorgu Iordan şi Sextil Puşcariu.

[20] Cf. Sextil Puşcariu, *Privire*, p. 178, care vede în *hiperurbanisme* „cazuri de exces de zel în prefacerea rostirii țărăneşti în rostire orăşenească". Cu aceeaşi accepție întâlnim termenul şi la Vendryes, *Le langage*, p. 59: „On appelle hyperurbanisme l'excès auquel entraîne le souci de la correction, quand on se pique de beau langage. Un paysan d'Italie, voulant parler le latin de Rome et sachant qu'à un *o* long de son dialecte correspondait souvent la diphtongue *au* dans le langage de la capitale, disait *plaustrum* pour *plostrum*, *cauda* pour *coda*, *plaudere* pour *plodere*; c'est un *hyperurbanisme*".

[21] Particularitățile fonetice sunt, de altfel, cele mai „stridente" fenomene care determină opoziția dintre dialecte, sau dintre acestea şi limba literară. Totodată, anumite trăsături fonetice fac să se vorbească, de pildă, despre un „accent" moldovean, bănățean etc.

[22] „Este indiscutabil că, în conştiința celor mai mulți vorbitori, e vie nu opoziția dintre vorbirea orăşenească şi cea rurală, ci dintre ceea ce numim « literar » şi « neliterar ». De aceea şi eforturile conştiente ale subiectelor vorbitoare sunt îndreptate în direcția conformării față de limba literară şi nu față de vorbirea din mediul citadin" (Hristea, *Probleme*, p. 281).

[23] „În mod obişnuit, dacă nu cumva chiar exclusiv, se foloseşte termenul hiperurbanism, înlocuit în vremea din urmă tot mai frecvent prin hipercorectitudine, când e vorba de fenomene fonetice sau, mult mai rar, gramaticale. Eu cred că el poate fi întrebuințat şi în legătură cu unele fapte lexicale" (Iordan, *Hiperurbanisme*, p. 310).

[24] Fiind de domeniul lexicologiei normative, „adecvarea cuvântului la specificul stilistic al textului este o exigență de rafinament a selecției lexicale [...]. **Diferențierea** (sau **marcarea**) stilistică se produce pe mai multe axe: niveluri sau registre stilistice, stiluri funcționale, domenii profesionale, axa temporală, răspândirea teritorială, raportarea la normele literare, frecvența utilizării cuvântului, atitudinea afectivă" (Toma, *LRC*, p. 139).

[25] Exemplele au fost selectate de noi şi provin, în general, din resurse online.

[26] De aici şi interpretarea, falsă, a acestui pronume ca fiind „de politețe". În realitate, *dânsul* este pronume personal şi poate fi folosit atât în legătură cu persoane, cât şi cu alte categorii de „animate", şi chiar cu lucruri. De altfel, în Moldova pronumele *dânsul* e folosit în mod curent cu referire la animate non-umane sau inanimate („dânsa" poate fi, de pildă, vaca pe care o mulge țăranul, dar şi funia cu care o leagă).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Coteanu, Ion, Wald, Lucia (redactori responsabili), (1981), *Semantică şi semiotică*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

***(1978), *Formarea cuvintelor în limba română*, (*FCLR. Prefixele),*., vol. II *Prefixele,* Editura Academiei, Bucureşti.

***(2007), *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea, (CLRV),* , coordonator Magdalena Popescu-Marin, Editura Academiei Române, Bucureşti,.

Gafton, Alexandru, (2000), *Hipercorectitudinea. Abordare fonetico-fonologică din perspectivă diacronică şi cu aplicare la palatalizarea labialelor şi la velarizare,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi,.

Hristea, Theodor (1962), *Conceptul de hipercorectitudine,* în LR, XI, nr.2.

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)

Hristea, Theodor (1968), *Probleme de etimologie,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti,.
Hristea, Theodor, (coord.) (1984), *Sinteze de limba română*, ediţia a treia, revăzută şi din nou îmbogăţită, Editura Albatros, Bucureşti.
Iordan, Iorgu, *Hiperurbanisme lexicale*, în Coteanu – Wald (1981), *Semantică*, p. 310-314.
Puşcariu, Sextil (1976), *Limba română*, vol. I *Privire generală*, Editura Minerva, Bucureşti.
Stoichiţoiu-Ichim, Adriana (2001), *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influenţe. Creativitate,* Editura ALL Educational, Bucureşti.
Toma, Ion (2001), *Limba română contemporană.* Privire generală, Editura Niculescu, Bucureşti.
Vendryes, J,. (1921), *Le langage. Introduction linguistique a l`histoire*, La Renaissance du Livre, Paris.

Dicţionare. Surse

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu (2003), *Dicţionarul etimologic al limbii române. 1. Elemente latine A – Putea*, Editura Paralela 45, Bucureşti.
Ciorănescu, *DER* = Alexandru Ciorănescu (2001), *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti.
Densusianu, *ILR* = Ovid Densusianu (1961), *Istoria limbii române,* editată de J. Byck, vol. I, II, Bucureşti.
DA = ***(1913-1949), *Dicţionarul limbii române*, publicat de Academia Română, *A – De* şi *F – Lojniţă*, Bucureşti.
DOOM 2 = ***(2005), *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, ediţia a II-a, Academia Română, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti,.
DŞL = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan (2001), *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti.
DVL = ***(2008), *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicţionar al limbii române*, studiu introductiv, ediţie, indici şi glosar de Gh. Chivu, Editura Academiei Române, Bucureşti.
Bobb, *Dicţionar* = (1822-1823), *Dictionariu rumanesc, lateinesc si unguresc*, dein orenduiala excellentii sale preosfintitului Ioan Bobb, vladeicul Fagarasului asediat si cu venitu cassi clerului typarit in doao tomuri, tom I A-L, tom II M-Z, in Clus, (versiune ebook, disponibilă la www.archive.org).
Laurian– Massim, *DLR* = (1876) *Dicţionariul limbei române*, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, elaborat ca proiect de A.T. Laurian şi I.C. Massim, Bucureşti, tom. I, 1871, tom. II (colaboratori Iosif Hodoş şi G. Bariţiu).
Lexiconul budan = (1825), *Lesicon romànescu-làtinescu-ungurescu-nemţescu*, Buda, (versiune ebook, disponibilă la www.archive.org).
MDN = Florin Marcu (2000), *Marele dicţionar de neologisme*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti.
Puşcariu, *EW* = Sextil Puşcariu (1905), *Etymologisches Wörtebuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element*, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Haidelberg,.
Tiktin, *DRG* = H. Tiktin (1998), *Dicţionar român-german*, 4 vol., ediţie anastatică coordonată de Paul Miron, Editura Paideia, Bucureşti,.

RÉSUMÉ

CONSIDÉRATIONS SUR L' HYPERCORRECTITUDE (angl.) LEXICALE
Le but de cet article est de traiter la hipercorrectitude (angl.) lexicale, un type de correctitude qui est moins étudié dans la littérature de spécialité. Ses effets se produisent dans le domaine de la formation des mots. Un aspect intéressant de la hipercorrectitude (angl.) lexicale est représenté par ce qu' on appelle le hiperurbanisme lexical qui, en général, désigne le cultisme de certains locuteurs, manifestée par un certain excès de néologismes ,souvent inappropriée dans la situation de communication et motivée par la préoccupation de s' exprimer d' une manière soignée et élevée.
Mots clés *: correction lexicale, hiperurbanisme lexical, cultisme'.*

BDD-A3139 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:39 UTC)